

Akran Eğitimi Yöntemi Kullanılarak Yürütülen Sosyal Projelerin Liderlik, Problem Çözme ve Atılganlık Becerilerinin Gelişimine Etkisi

Handan Zincir*, Zeliha Kaya Erten**, Emine Ümit Seviğ*, Filiz Özkan*

Özet

Giriş: Hemşirelerin sorunlarını etkin şekilde çözümlenmeleri için lider ve atılgan davranış göstermeleri ve bunu mesleki eğitimleri sırasında kazanmış olmaları beklenmektedir. **Amaç:** Bu çalışma, akran eğitimi yöntemini destekleyen sosyal öğrenme kuramına dayandırılarak yürütülen sosyal projelerin, hemşirelik öğrencilerinde liderlik, problem çözme ve atılganlık becerilerinin gelişimi üzerine etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. **Yöntem:** Çalışma İç Anadolu Bölgesi'nde bulunan bir üniversite'nin sağlık bilimleri fakültesi dördüncü sınıf hemşirelik öğrencileri ile karma araştırma yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Veri toplama aracı olarak sosyo-demografik özellikleri içeren anket formu, Liderlik Davranışı Belirleme Ölçeği (LDBÖ), Problem Çözme Envanteri (PÇE) ve Rathus Atılganlık Envanteri (RAE) kullanılmıştır. Okulun akademik kurul izni ve öğrencilerden yazılı onamı alınmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde, t-testi ve korelasyon analizi kullanılmıştır. Kalitatif kısmı ses kayıtlarının deşifre edilmesi sonrası katılımcıların ifadelerinde değişiklik yapılmadan sunulmuştur. **Bulgular:** Akran eğitimi yöntemiyle yürütülen sosyal projelerin öğrencilerin atılganlık, liderlik ve problem çözme becerilerini geliştiğini belirlemiştir ($p<0,05$). Öğrencilerin ifadeleri de bu durumu destekler niteliktedir. Atılganlık ile liderlik arasında pozitif ($p<0,10$), liderlik ve atılganlık ile problem çözme arasında negatif bir ilişki belirlenmiştir ($p<0,10$). Cronbach alfa katsayıları Liderlik davranışı belirleme ölçeği için .82, problem çözme envanteri için .92, Rathus atılganlık envanteri için .76'dır. **Sonuç:** Hemşirelik eğitimi veren okullarda yaşayarak öğrenme ve akran eğitimi yöntemiyle yürütülen sosyal projelerle akran eğitiminin yaygınlaştırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Atılganlık, Liderlik, Problem Çözme, Hemşirelik.

Effect of Social Projects on Developing Leadership, Problem Solving and Assertiveness Skills By Using Peer Education Method

Introduction: It is expected to be earned for nurses to demonstrate a leadership and assertive behavior in order to solve their problems effectively and that these behaviors be acquired to acquire these behaviors during their professional education. **Aim:** The present study was conducted to determine the effect of social projects -in which peer-education methods of social learning theory were used- on developing leadership, problem solving and assertiveness skills in nursing students. **Methods:** Study was performed mixed method with fourth grade nursing students of faculty of health sciences of a university in Middle Anatolia Region of Turkey. Six students who were deep-interviewed were chosen by simple randomization among all listed students. Data were collected by a questionnaire including questions about socio-demographic characteristics, Scale of Leadership Behavior, and Inventory for Problem Solving and Assertiveness Inventory for Rathus. Institutional permission and written consent from students were taken. Data were analyzed with t test and correlation analysis. The qualitative portion was presented after the audio recording decipher without the participants expressions modification. **Results:** There was a positive correlation between assertiveness and leadership ($p<0,10$). Problem solving was negatively correlated with leadership and assertiveness ($p<0,10$). The negative association was resulted from the efficiency in problem solving of low score taken from inventory for problem solving. Cronbach alfa coefficients of scale and inventory were .82 for Identification Form for Leadership Behavior, .92 for Inventory for Problem Solving and .76 for Assertiveness Inventory for Rathus. **Conclusion:** It was determined that peer-education through social projects given by students improved leadership behaviors, assertiveness and problem solving skills.

Key Words: Assertiveness, Leadership, Problem Solving, Nursing.

Geliş tarihi:09.09.2012

Kabul tarihi: 11.01.2014

Hemşire, çağdaş anlamda bilgili, araştıran, sorgulayan, plan yapan, karar veren ve uygulayan bir mesleğin üyesidir (Kahrıman, 2005). Hemşirelik eğitimcileri de bu özellikleri düşünerek eğitim hedeflerine; kendine değer veren, öz güvenleri yüksek, liderlik özelliğine sahip, insan ilişkileri iyi, işlevlerini yerine getirmede atılgan, içinde yaşadıkları toplumda daha başarılı, üretken ve aranan meslek üyeleri yetiştirmeyi eklemiştir (Kahrıman, 2005; Synoground, 1993; Taylor, 2000).

Sosyal bir varlık olarak çevresiyle sürekli etkileşimde bulunan insanın, kişilerarası ilişkilerinde atılgan, pasif ya da saldırgan davranmasında toplumsal ve mesleki rollerinin, kültürünün ve bireysel yaşantılarının rolü vardır. Literatürde hemşirelerin kişilerarası ilişkilerinde genellikle pasif ya da saldırgan davrandıkları ifade edilmektedir. Bunlara neden olarak sağlık kurumlarının karmaşık örgütsel yapıları, mesleki otonominin olmaması, meslektaş ile ilgili sorunlar, mesleğin doğası, çalışma koşulları ve kadın mesleği olması gösterilmektedir (Kelleci ve Gölbaşı, 2004; Yurtaş ve Yetkin, 2003). Hemşirelerin

sorunlarını etkin şekilde çözümlenmeleri için lider ve atılgan davranış göstermeleri ve bunu mesleki eğitimleri sırasında kazanmış olmaları gerekmektedir. Bu nedenle hemşirenin sağlık örgütü içinde hak ettiği yeri alabilmesi ve mesleğini tam olarak yapabilmesi için lider, problem çözücü ve atılganlık düzeyleri yüksek kişiler olarak yetiştirilmesi gerekmektedir (Hedberg ve Larsson, 2004; Kelleci ve Gölbaşı, 2004). Ancak, bazı çalışmalar öğrenci ve çalışan hemşirelerin atılganlık ve problem çözme becerilerinin yeterli düzeyde olmadığını göstermektedir (Kelleci ve Gölbaşı, 2004; Yurtaş ve Yetkin, 2003). Ülkemizde hemşirelik mesleğinin uygulanması ile ilgili yaşanan sorunlar göz önüne alındığında atılgan, problem çözme becerisi gelişmiş ve lider olabilecek mezunlar verilmesine gereksinim duyulduğu açıktır. Bu gereksinimi karşılamak için hemşirelik müfredat programlarında ve eğitim metotlarında birçok düzenlemeler yapılmaktadır. Bu düzenlemeler, özellikle kritik düşünen, problem çözme becerisi gelişmiş, otonomi sahibi, liderlik ve bakıma odaklı hemşireler yetiştirmeye yöneliktir.

* Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Halk Sağlığı ve Hemşireliği ABD filiz@iesenn@hotmail.com **Nuh Naci Yazgan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik ve Sağlık Hizmetleri Bölümü

Yapılan çalışmalarda akran eğitimi yöntemlerini destekleyen sosyal öğrenme kuramının, problem çözme, atılganlık ve liderlik becerilerinin gelişmesini sağladığı gösterilmiştir (Goren ve Wright, 2006; Roberts, 2008). Sosyal Öğrenme Kuramı'na göre bireysel, davranışsal ve çevresel faktörler davranışı belirleyicileridir ve farklı iç ve dış faktörler davranışı şekillendirmektedir. Sosyal öğrenme kuramına dayalı girişimler, bireylerin kendi davranışlarını kontrol etme yeteneklerine, bireysel ya da çevresel faktörlerin davranışta oluşturdukları değişikliklere odaklanmaktadır (Temel ve Özvarış, 2007). Sosyal öğrenme kuramına göre akran eğitimi ve sosyal projeler yaptırılarak öğrencilerin liderlik, problem çözme ve atılganlık becerilerinin gelişmesi hedeflenmektedir. Yapılan çalışmalarda sosyal öğrenme kuramına dayalı öğretim etkinliklerinin, öğrencilerin bilimsel tutumlarının kalıcılığının sağlanmasında ve akademik başarılarını, liderlik, problem çözme ve atılganlık becerilerini geliştirmede büyük etkiye sahip olduğu belirlenmiştir (Demirbaş ve Yağbasan, 2005; Demirbaş ve Yağbasan, 2006; Güven ve Kürüm, 2006). Bu becerilerin hemşirelere öğrencilik hayatında kazandırılması hem hemşire öğrencilerinin ve hem de meslek hayatında hemşirelerin, hemşirelik rollerini daha etkin yerine getirmelerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışma, sosyal öğrenme kuramının yaşayarak öğrenme ve akran eğitimi yöntemi kullanılarak yürütülen sosyal projelerin, hemşirelik öğrencilerinde liderlik, problem çözme ve atılganlık becerilerinin gelişim düzeylerine etkisini incelemek amacıyla planlanmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Tipi: Araştırma karma araştırma yöntemi kullanılarak yapılmıştır.

Araştırmanın Yapıldığı Yer: Çalışma, İç Anadolu Bölgesi'nde bulunan bir üniversitenin sağlık bilimleri fakültesi hemşirelik bölümünde yürütülmüştür. Araştırma da sosyal projelerin yapıldığı bölge Üniversitenin Sağlık, Eğitim ve Araştırma Bölgesi içinde bulunan sosyo-ekonomik düzeyi düşük, doğu ve güneydoğu bölgelerinden hızlı göç alan bir mahalledir.

Evren ve Örneklem: : Çalışmanın evrenini, İç Anadolu Bölgesi'nde bulunan bir üniversitenin sağlık bilimleri fakültesi hemşirelik bölümünün dördüncü sınıftaki Halk Sağlığı Hemşireliği dersinin uygulamasında olan öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışmanın kantitatif bölümünde; hemşirelik bölümü dördüncü sınıf intern öğrencilerinin tümü (N = 48) çalışmaya dahil edilmiştir. Dördüncü sınıf öğrencileri akran eğitimi yolu ile ikinci sınıf hemşirelik bölümü öğrencileri ile birlikte projelerini yürütmüşlerdir. Her proje grubuna akran eğitimi yapacakları ikinci sınıftan (n = 42) yedişer öğrenci dâhil olmuştur. İkinci sınıf öğrencilerinden Aile Sağlığı Uygulaması dersi ve dördüncü sınıf öğrencilerinden de Halk Sağlığı Hemşireliği Uygulaması kapsamında sosyal projeleri yapmaları beklendiğinden, her iki gruptan çalışmaya katılmayı reddeden öğrenci olmamıştır. Ancak son test uygulamasında ölçeklerdeki bazı soruları beş kişi boş bıraktığı için istatistik değerlendirmeye dahil edilmemişlerdir (N = 43). Çalışmanın kalitatif bölümünde; dördüncü sınıf proje gruplarından bir kişi olacak şekilde altı öğrenci ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Derinlemesine görüşme yapılan altı öğrenci, tüm öğrenciler listelendikten sonra basit rastgele

örneklem yöntemi ile seçilmiştir. Seçilen öğrencilerin tümü çalışmaya katılmayı kabul etmişlerdir (n = 6).

Veri Toplama Araçları:

Kantitatif veri toplama araçları: Çalışmanın kantitatif bölümünde veri toplama aracı olarak; öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini belirlemeye yönelik olarak hazırlanan anket formu, Liderlik Davranışı Belirleme Ölçeği (LDBÖ), Problem Çözme Envanteri (PÇE) ve Rathus Atılganlık Envanteri (RAE) kullanılmıştır.

Anket Formu: Tanımlayıcı, mesleği isteyerek seçme ve sosyal projelerin gelecekteki mesleklerine katkısını belirlemeye yönelik 7 sorudan oluşmaktadır.

LDBÖ: Hemphill ve Coones (1950) tarafından geliştirilmiştir. Ergün tarafından 1981 yılında Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği yapılmıştır (Ergün, 1981). LDBÖ "yapıyı kurma" ve "anlayış gösterme" şeklinde tanımlanan iki alt boyuttan oluşmaktadır. "Yapıyı kurma" puanı yüksek çıkan bireyin daha çok iş yönelimli, "anlayış gösterme" puanı yüksek çıkan bireyin ise daha çok kişi yönelimli olduğu öngörülmektedir. Ölçek beş dereceli likert tipi olup, 1 "her zaman", 2 "çoğu zaman", 3 "ara sıra", 4 "nadiren", 5 "hiçbir zaman" anlamına gelmektedir. Olumlu maddelerde "her zaman" 1, "çoğu zaman" 2, "ara sıra" 3, "nadiren" 4, "hiçbir zaman" 5 puan şeklinde; olumsuz maddelerde ise tersine 5.4.3.2.1 şeklinde puanlanmıştır. "Yapıyı kurma" boyutunda 3. ve 7. maddeler; "anlayış gösterme" boyutunda ise 5, 7, 8 ve 9. maddeler tersine puanlanmıştır. Toplam 30 maddeden oluşan ölçekten maksimum 150 puan, minimum 30 puan alınmaktadır. Çalışmada toplam puan üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .88 bulunmuştur. Bu çalışmada LDBÖ'nün cronbach alfa katsayısı .82'dir.

PÇE: Heppner ve Peterson (1982) tarafından bireyin problem çözme becerileri hakkında kendi algısını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş ve Taylan (1990) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır (Savaşır ve Şahin, 1997). PÇE, 35 maddeden oluşan 1-6 arası puanlanan likert tipi bir ölçektir. Bu ölçekte; "Her zaman böyle davranırım" 1, "Çoğunlukla böyle davranırım", "Sık sık böyle davranırım" 3, "Arada sırada böyle davranırım" 4, "Ender olarak böyle davranırım" 5, "Hiçbir zaman böyle davranmam" 6 puandır. Puanlama 32 madde üzerinden yapılır. Envanterden alınabilecek en düşük puan 32 ve en yüksek 192'dir. Puanlamada düşük puanlar problemleri çözmede etkililiği, yüksek puanlar ise bireyin problem çözme becerileri konusunda kendini yetersiz algıladığını gösterir (Özyacıoğlu, Aydınöğlu ve Aytekin, 2009). Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .82 bulunmuştur. Bu çalışmada ise Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .92'dir.

RAE: Çalışmada, öğrencilerin özelliklerini belirleyen anket formu ve Rathus (1977)'un geliştirdiği ve Nilüfer Voltan Acar (1980)'ın Türkçeye uyarlama çalışması yaptığı RAE kullanılmıştır (Voltan, 1980). Envanter çekingenlik ve atılganlık davranışlarını ölçen, ergen ve yetişkinlere grup olarak uygulanabilen, 30 maddeden oluşan, bireyin kendi kendine yanıtlayabileceği kolay bir ölçektir. Soru formunun başında bir açıklama vardır ve her madde için -3'ten +3'e kadar olan şıklardan birinin seçilmesi ve işaretlenmesi istenir. Puanlanmasında, 1.2.4.5.9.11.12.13.14.15.16.17.19.23.24.26.30'ncu maddelerin değerleri tersine döner ve hesaplaması bu

şekilde yapılır. Alınacak toplam puan -90 ile +90 arasında değişir. Envanterden alınan toplam puan +10 ve altında olanlar çekingen, +10 ve üstünde olanlar atılgan olarak kabul edilir. Ölçeğin cronbach alfa katsayısı .77'dir. Bu çalışmada cronbach alfa katsayısı .76 bulunmuştur.

Kalitatif çalışma ile ilgili veri toplama araçları:

Betimsel araştırmaların daha önceden belirlenen ve araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre özetlenmesi nedeniyle araştırmanın temaları;

- Akran eğitiminin ve sosyal projelerin problem çözme becerisi üzerindeki etkisi
- Akran eğitiminin ve sosyal projelerin atılganlık becerisi üzerindeki etkisi
- Akran eğitiminin ve sosyal projelerin liderlik becerisi üzerindeki etkisi olarak belirlenmiştir.

Araştırmada yarı yapılandırılmış soru formu kullanılmıştır. Araştırmaya görüşme süresince rehberlik edici ve yol gösterici olması amacıyla hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu literatüre dayanarak oluşturulmuştur. Öğrencilerin görüşme formunda, aşağıda bulunan konular üzerinde durulmuştur.

Derinlemesine görüşmede ele alınan konular

- Sosyal projelerde akran eğitimi yapmak sana olumlu olarak neler kattığını düşünüyorsun?
- Sosyal projelerde akran eğitimi yapmanın sana olumsuz olarak neler kattığını düşünüyorsun?
- Sosyal projelerde akran eğitiminin kişilik özelliklerini nasıl etkilediğini düşünüyorsun?
- Sosyal projelerde akran eğitimi yapmak problemlere yaklaşımını nasıl etkiledi?

Derinlemesine görüşme, bir moderatör, bir raportör olmak üzere iki kişilik ekiple yürütülmüştür. Elde edilen görüşme kayıtları deşifre edilirken ifadelerde hiçbir değişiklik yapılmamıştır.

- Rahat, etkili bir görüşme yapabilmek ve görüşme süresince rahatsız edilmemek için görüşme öncesi, uygun fiziksel ortam sağlandı.
- Görüşmeye başlamadan önce, görüşülen bireye güven kazandırmak ve görüşmenin birey açısından daha rahat geçmesini sağlamak amacıyla, görüşülen bireye herhangi bir zarar gelmeyeceği görüşmenin kaydedilmesinin tamamen görüşülen bireyin iznine bağlı olacağı görüşme sonunda bireyin verdiği bilgilerden rahatsız olması durumunda yapılan kayıtların tümünün kendisine geri verilebileceği ve araştırmada kullanılmayacağı açıklaması yapıldı.
- Görüşme ile elde edilen verilerin kaydedilmesinde, ses kaydı yapma yöntemi kullanıldı.

Yarı deneysel bölümün uygulanması: Öncelikle çalışmanın yapıldığı dönemde dördüncü sınıf (intern) olan öğrencilerin ikinci sınıf stajlarında (saha uygulamalarında) anket uygulaması, gözlem ve sağlık ocağı verilerine göre tespit ettikleri sorunların çözümü için proje konuları belirlenmiştir. Daha sonra, "Haydi kadınlar okuma yazma kurslarına", "Kundaklama yapmaya hayır", "Temiz toplum için temiz bir okul", "Çöplerin geri dönüşümü", "Dumansız bir gelecek" ve "Kadınların iş hayatına katılımlarını sağlama için bende varım" başlıklarında çalışacak altı sosyal proje konusu belirlenerek gruplar

oluşturulmuştur. Her grupta hemşirelik bölümü dördüncü sınıf intern öğrencilerinden sekiz öğrenci görev almıştır. Halk Sağlığı Hemşireliği uygulamasında olan öğrenciler, anabilim dalında görevli danışman öğretim elemanları gözetiminde projelerini yürütmüşlerdir. Her danışman öğretim elemanı iki proje grubunun sorumluluğunu üstlenmiştir.

Uygulama süresinde öğrencilerden problem çözme sürecini kullanarak, ikinci sınıf öğrencilere liderlik yaparak projeleri yürütmeleri ve sorunları çözmeleri beklenmiştir. Bu süreç 6 hafta sürmüştür. Öğrencilere eğitim müfredatları içinde problem çözme, liderlik süreci ve atılganlıkla ilgili teorik bilgiler verilmiştir. Araştırma dersi içinde projelerin nasıl yapılacağı öğrencilere anlatılmış ve araştırma uygulama dersinde de uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın kantitatif bölümünde veri toplama aracı olarak kullanılan ölçeklerin (Liderlik Davranışı Belirleme Ölçeği (LDBÖ), Problem Çözme Envanteri (PÇE) ve Rathus Atılganlık Envanteri (RAE) her biri ayrı günlerde, araştırmacılar tarafından öğrencilere verilerek doldurmaları istenmiştir (ön-test). İlk ölçek uygulanmasından altı hafta sonra aynı ölçekler tekrar uygulanmıştır (son-test).

Verilerin Değerlendirilmesi: Verilerin istatistiki değerlendirmesinde; t-testi ve korelasyon analizi kullanılmıştır. Çalışmanın kantitatif kısmı ses kayıtlarının ve notların deşifre edilmesi sonrası katılımcıların ifadelerinde değişiklik yapılmadan sunulmuştur. Kalitatif veriler üzerinde kantitatif bir değerlendirme yapılmamıştır.

Araştırmanın Değişkenleri: Bağımlı değişkenler: Liderlik, Problem çözme ve atılganlık davranışları

Bağımsız değişkenleri: Akran eğitimi kullanılan sosyal projeler

Araştırmanın Etik Yönü: Araştırmanın uygulanması için Sağlık Bilimleri Fakültesi'nin akademik kurulundan ve çalışmaya katılan tüm öğrencilerden yazılı izin alınmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları: Çalışmanın sadece bir okulda yapılmış olması ve çalışmayı yapan araştırmacıların aynı zamanda araştırma grubundaki öğrencilerin ders sorumlusu olması araştırmanın sınırlılığdır.

Araştırma hipotezleri:

H₁: Akran eğitimi kullanılarak uygulanan sosyal projelerde yer alan çalışma grubunun Liderlik Davranışı Belirleme Ölçeğinden aldıkları puan uygulama öncesine göre anlamlı düzeyde yüksektir.

H₂: Akran eğitimi kullanılarak uygulanan sosyal projelerde yer alan çalışma grubunun Problem Çözme Envanterinden aldıkları puan uygulama öncesine göre anlamlı düzeyde yüksektir.

H₃: Akran eğitimi kullanılarak uygulanan sosyal projelerde yer alan çalışma grubunun Atılganlık Davranışı Ölçeğinden aldıkları puan uygulama öncesine göre anlamlı düzeyde yüksektir.

Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması $22.34 \pm .97$ 'dir. Öğrencilerin %62,8'i mesleği isteyerek seçtiğini, ancak %81,4'ü araştırmanın yapıldığı dönemde

hemşirelik mesleğini seçmiş olmaktan dolayı memnun olduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 1. Sosyal Projelerin Öncesi ve Sonrasında LDBÖ, PÇE ve RAE Puan Ortalamaları

Ölçekler	Proje Öncesi X±SS	Proje Sonrası X±SS	İstatistik Test	
			t	p
PÇE ^a	83.55 ± 20.7	74.76 ± 17.1	2.998	.005**
RAE ^b	9.06 ± 20.55	14.86 ± 23.13	-2.071	.045*
LDBÖ ^c	120.95 ± 8.7	124.11 ± 7.3	-4.276	.001***

^a = PÇE: Problem Çözme Envanteri

^b = RAE: Ratus Atılganlık Ölçeği

^c = LDBÖ: Liderlik Davranışı Belirleme Ölçeği

*p < .050, ** p < .010, ***p < .001

Sosyal projelerin öncesi ve sonrası yapılan testlerle ölçülen PÇE, LDBÖ ve RAE puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır (Tablo1).

Derinlemesine görüşme yapılan öğrenciler problem çözme becerisinin hemşirelik için önemini ve yapılan sosyal projeler sonrasında problem çözme beceri basamaklarını daha iyi anladıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin ifadelerine aşağıda yer verilmiştir.

Problem çözme, atılganlık ve liderlik ilişkin kalitatif veriler:

“Proje uygulama, bir çok güçlükle karşılaşmama bu da birçok probleme daha kolay çözüm üretmeme neden oldu. Problem çözme basamaklarını aktif bir şekilde düşünerek uygulayabildim. Problem çözme basamaklarını bilerek ya da farkına vararak yaptığım için, problemle doğrudan karşılaştığımda ulaşmak istenen hedefi kolay belirleyip uygulamaya koyabildim” (ŞY, 22, kadın).

“Problemleri daha kolay çözebildik, bakım planlarında çok zorlanıyoruz. Çünkü çok fazla yapıyoruz ama bu eğitimde şunu anladım problemleri daha kolay çözmeye başladık. Problem çözme basamakları çok iyi oturdu bence” (PZ, 22, kadın).

Öğrenciler sosyal projeler ve akran eğitiminin kendi liderlik özelliklerini fark etmelerini sağladığını, liderlik becerilerinin ve sorumluluk duygularının geliştiğini ifade etmişlerdir. Bir öğrenci de “ problem çözerken daha az çekingen” olduğunu belirtmiştir.

“Akran eğitimini çok iyi bir eğitim yöntemi olarak düşünüyorum. Biz dördüncü sınıftayken 2. sınıftakilere eğitim yaptık. Bizim de hocalarımız gibi onları yönlendirme şansımız oldu. Onları yönlendirirken biz de kendimizi geliştirmemiz gereken yönlerimizi fark ettik. Ayrıca yönetici olmayı öğretti. Kendimiz yapınca kolay ancak onlara yaptırınca zor oldu. Bir de ailelere gittiğimiz zaman onların sorunlarını belirliyoruz. Sorunu

ele alıyoruz. En baştan itibaren sorun nedir? Devamında ne gelebilir? gibi. Burada da yine sorunları ele aldık, hep birlikte farklı fikirler de ortaya konmuş oldu. Ortadaki sorunları birlikte çözdük; çözümlerini, onların çözmesini biz sağladık. Böylece problem çözme yeteneğimiz de gelişti. Yani sıkıntıya girdik ama biz de geliştik” (SŞ, 21, kadın).

“Sorumluluk duygusunu geliştirdi. Çünkü belli bir saat veriyorduk ve grupla o saatte birlikte olmamız gerekiyordu, onlara yol göstermek amacı ile birlikte toplanıyorduk. Yol gösterici olmak çok güzel bir duyguymuş yani bir öğretmen gibi hissettiriyordum kendimi. Benim öğrenmemi akran eğitimi kolaylaştırdı ama alt sınıftakilerin öğrenmesini daha da çok kolaylaştırdı. Ben bilgilerimi paylaştım. Bu çalışmanın onlar için daha etkin olduğunu düşünüyorum” (BC, 21, kadın).

“Liderlik yapmak diye bir ders görmüştük ama akran eğitiminde liderlik yapmak planlı programlı bir şekilde yönetmeyi öğretti. Önceden hep bize söyleneni yapıyorduk şimdi bazı şeyleri benim araştırıp yönlendirmem gerektiğini fark ettim. Burada ben bir lider olarak belli konularda farklı sektörlerle iş birliğine geçmek zorunda kaldım. Ayrıca benim benlik saygımı da geliştirdiğini düşünüyorum. Kendi kendime araştırıp öğrenebilmem bunu artırdı. İllaki birinin sen git şu sektörle bağlantıya gireceksin demesine gerek kalmadı. Direk ben karar alıp gidebiliyordum” (BŞ, 20, kadın).

“Birini nasıl yönetebileceğimi öğrendim. Yönlendirebileceğimi nereye nasıl gönderebileceğimi öğrendim. Sonuçta kendim çok zorlandım. Hani ne yapacağımızı bilmiyorduk başta ama daha sonra bu her hafta yeni bir şey kattı bize. Biz daha önce hiç araştırmaya gitmemiştik. Dersini görmüştük. Burada nasıl yapacağız diye sordukça öğrenmeye başladık. Genelden özele nasıl inileceğini öğrendik en sonunda özeli bulduk. Bir de arkadaşlar bize direk sorunlarını iletiyorlardı, biz de hocamıza iletiyorduk. Bir de sanırım artık problemleri çözerken daha az çekingenim” (FB, 21, kadın).

Tablo 2. LDBÖ, PÇE ve RAE Arasındaki Korelasyon

Ölçekler			LDBÖ ^c	PÇE ^a	RAE ^b
Öncesi	LDBÖ	r	-	-.427*	.434*
	PÇE	r	-.427*	-	-.610*
	RAE	r	.434*	-.610*	-
Sonrası	LDBÖ	r	-	-.518*	.405*
	PÇE	r	-.518*	-	-.593*
	RAE	r	.405*	-.593*	-

^a = PÇE: Problem Çözme Envanteri

^b = RAE: Ratus Atılmanlık Ölçeği

^c = LDBÖ: Liderlik Davranışı Belirleme Ölçeği

* p < .010

Ölçeklerin birbirleri ile ilişkisi incelendiğinde; atılmanlık ile liderlik arasında pozitif yönde, orta düzeyde güçlü ve anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır (p < .010). Liderlik ve problem çözme arasında negatif yönde, orta düzeyde güçlü ve anlamlı bir ilişkinin olduğu

saptanmıştır (p < .010). Atılmanlık ile problem çözme arasında negatif yönde, orta düzeyde güçlü ve anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır (p < .010) (Tablo 2).

Tablo 3. Saha Projelerin Öğrencilerin Gelecekteki Meslek Yaşantısına Katkısı

Katkı	n	%
Oldu	38	88.4
Olmadı	5	11.6
Katkının türü *		
Eksiklerimi görmemi sağladı	4	10.5
Sorumluluk almamı sağladı	8	21.1
Yönetici ve yönlendirici olmayı öğretti	10	26.3
Liderlik ve sorumluluk duygularımı geliştirdi	6	15.8
Yol gösterici rolümü fark etmemi sağladı	3	7.9
İletişim becerimi ve kendime güvenimi artırdı	38	18.4

* Bu soruya birden fazla cevap verilmiştir

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin %88.4'ü proje yürütmenin problem çözme, atılmanlık ve liderlik davranışlarına olumlu etkisinin olduğunu ifade etmişlerdir. Öğrencilerin %26.3'ü projelerin ikinci sınıf öğrencileri ile birlikte yürütülmesi, sektörlerarası işbirliği ve toplum katılımının sağlanmasının, yönetici ve yönlendirici olmayı öğrettiğini; %21.1'i sorumluluk almayı; %18.4'ü iletişimi ve kendine güveni artırdığını belirtmişlerdir (Tablo 3).

Tartışma

Hemşirelik öğrencisi problem çözme, liderlik ve atılmanlık becerilerini eğitim yoluyla geliştirilebilir. İkame edici liderlik kuramında da diğer liderlik kuramlarından farklı olarak, yapılanmamış durumlarda lidere ihtiyaç varken, rutin yapılan uygulamalarda ya da yapılanmış koşullarda lidere gerek yoktur düşüncesini savunmaktadır (Kılınç, 1995). Çalışmada yapılan uygulamada da benzer olarak dördüncü sınıfa gelen öğrencilerin dört yıl boyunca kendilerine öğretim elemanlarının liderliği ile sosyal projelerin nasıl yürütüleceği öğretilmiştir. Bundan sonraki aşama ise dördüncü sınıf öğrencilerinin ikinci sınıf öğrencilerine projeleri yaparken liderlik yapmasıdır. Öğrenci liderlik yaparken karşılaştığı problemleri çözecek, problemleri çözerken de atılman davranış sergileyecektir. Öğrencinin atılman davranışı sergileyeceği en önemli durum ise sorunlar çözümlenirken multidisipliner bir ekip anlayışı ve sektörler arası işbirliği gerektirmesidir. Ayrıca öğrencinin öğretim elemanı danışmanlığı ile projeleri

yürütmesi bir genç-erişkin ortaklığı sağlayacak bu bir eğitim yöntemi olarak da değerlendirilebilir. Genç-erişkin ortaklığının faydaları ise genç sosyal yetenekler kazandırma, kendi kendine karar verebilme yetisi geliştirme ve problem çözme yeteneğini kazandırma olarak belirtilebilir (Y-PEER, 2004). Öğrencilerin problem çözme ölçeği puan ortalamaları; uygulama öncesi 83.55 ± 20.7 ve uygulama sonrası 74.76 ± 17.1 olup, ölçümler arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır (t = 2.998, p = .005), (Tablo1). Bu durum öğrenci hemşirelerin problem çözme süreçlerinde bir gelişim olduğunu göstermektedir. Ülkemizde hemşirelik öğrencilerinin problem çözme becerilerini inceleyen çalışmalarda farklı sonuçların elde edildiği dikkati çekmektedir. Yapılan bazı çalışmalarda hemşirelik öğrencilerinin problem çözme puan ortalaması, orta düzeye yakın bir değerde bulunmuştur (Durmaz ve ark., 2007; Kelleci ve Gölbaşı, 2004; Özyazıcıoğlu, Aydınoglu ve Aytekin, 2009; Yurttaş ve Yetkin, 2003). Çalışmanın uygulama öncesinde de problem çözme becerisinin ortanın üstünde olduğunu söyleyebiliriz. Bunun nedeni hemşirelik eğitim programlarında öğrencilerin problem çözme becerilerinin gelişmesini sağlamak amacıyla farklı yöntemlerin kullanılması olabilir. Bu yöntemler arasında bakım planı tartışmaları, vaka analizleri, klinik problemlerin çözümüne yönelik proje hazırlama, akran eğitimi vb. sayılabilir. Entegre müfredat programının yapıldığı bir okulda yapılan bir çalışmada öğrencilerin problem çözme becerilerinin

eğitim süreci boyunca geliştiği, birinci sınıfla son sınıf PÇE puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde fark olduğu belirtilmektedir (Kelleci ve Gölbaşı, 2004). Entegre sistem uygulanan okullarda da eğitim yöntemi olarak interaktif eğitim yöntemlerine sık yer verilmektedir. Akran eğitimi de bu eğitim yöntemleri arasında yer almaktadır. Bu durum yine öğrencilerin problem çözme becerilerinin gelişme nedeni olarak düşünülebilmektedir. Öğrenciler derinlemesine görüşme sonucunda da problem çözme becerilerinin geliştiğine dair ifadelerde bulunmuşlardır (SŞ, 21, kadın).

Problem çözüme başarılı olan kişilerin aynı zamanda atılganlıklarının ve liderlik özelliklerinin de iyi olduğu söylenilir. Etkin bir liderde insanları ikna etme, etkileme, onlarla iletişim kurma, zaman yönetimi ve atılganlık davranışlarının olması beklenir (Burnard, 1992; Uyar, Kocaman, Oktay, Argoan ve Aban, 1994). Hemşire grupları ile yapılan çalışmalarda hemşireliğin kadın mesleği olması ve hemşirelik eğitiminin hemşirelikte çekingenliği artırdığı belirlenmiş ve hemşirelik eğitiminde atılganlık eğitiminin önemi üzerinde durulmuştur (Hemşirelik ve Ebelik Öğrencilerinin Benlik Saygısı ve Atılganlık Düzeyleri). Ayrıca geleneksel hemşirelik eğitiminin hemşireyi daha itaatkâr yetiştirdiği de bilinmektedir (Timmins ve McCabe, 2005). Bu çalışmada öğrencilerin RAE ölçeği puan ortalamaları; uygulama öncesi 9.06 ± 20.55 ve uygulama sonrası 14.86 ± 23.13 olup, ölçümler arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($t = -2.071$, $p = .045$), (Tablo1). Yapılan çalışmalarda atılganlık eğitiminin atılganlık düzeyini arttırdığı, öğrencilerin atılganlık eğitimi öncesi ve sonrası RAE puanları arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur (Kutlu, 2009). Yapılan bu çalışmada, atılganlık eğitimi öğrenciye doğrudan verilmemiştir ancak yapılan projelerin baş etme süreci öğrenciyi dolaylı olarak atılgan olmaya yönlendirmiştir. Aynı zamanda yapılan derinlemesine görüşmede öğrencilerin ifadelerinde bu sonuçları destekler niteliktedir (BŞ 20, kadın, FB,21, kadın).

Liderlik, bir grup insanı belli amaçlar etrafında toplayabilme ve bu amaçları gerçekleştirmek için onları harekete geçirme bilgi ve becerilerinin toplamıdır. Liderlik herkesin içinde olan potansiyel, öğrenilebilir, geliştirilen becerilerdir (Terzioğlu ve Taşkın, 2008). Liderliğin temel hemşirelik eğitimlerinde öğrenilebileceğini ve eğitimi liderlerin öğrenci hemşirelere iki yönlü iletişim, kendini tanıma, beden dilini okuma, yaratıcılık, empati, risk alma ve yöneticilik becerileri konularında eğitim vermelerinin önemine değinmektedirler. Bu çalışmada sosyal öğrenme kuramının yaşayarak öğrenme ve akran eğitimi yöntemi kullanılarak yürütülen sosyal projelerin öğrencilerin

LDBÖ ölçeği puan ortalamalarını artırdığı saptanmıştır. Uygulama öncesi ve uygulama sonrası ölçümler arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($t = -4.276$, $p = .001$), (Tablo 1). Yapılan proje uygulamalarında öğrencilerin ikinci sınıf öğrencileri ile çalışması, problemleri bire bir çözmeleri ve birçok sektörle işbirliği yapmaları onların hem atılganlık hem iletişim hem de liderlik davranışını geliştirdiğini düşündürmektedir. Bu sonuçlar bize çalışmanın Bandura'nın sosyal öğrenme kuramını destekler nitelikte olduğunu göstermiştir (Bandura, 1994).

Ölçeklerin birbirleri ile ilişkisi incelendiğinde atılganlık ile liderlik arasında pozitif bir ilişkinin olduğu saptanmıştır ($p < .010$), (Tablo 2). Liderlik ve atılganlık ile problem çözme arasındaki negatif ilişki ($p < .010$), PÇE'de düşük puanın başarıyı göstermesinden kaynaklanmaktadır. Sonuçlar problem çözme, atılganlık ve liderlik davranışları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir (Tablo 2). İyi bir liderin özellikleri arasında problem çözme, iyi iletişim kurma, atılganlık becerisinin gelişmiş olması beklenmektedir ki sonuçlar literatürü destekler niteliktedir (Çağlar, Yakut ve Karadağ, 2005; Girvin, 1996; Vural, 1997).

Bu veriler hemşirelik eğitiminde sosyal proje ve akran eğitimi gibi uygulamaların, hemşirelik mesleğine ve kendine değer veren; öz güvenleri yüksek; liderlik özelliğine sahip; insan ilişkileri iyi; işlevlerini yerine getirmede atılgan; içinde yaşadıkları toplumda daha başarılı, üretken ve aranılan meslek üyeleri kazandırdığını düşündürmektedir.

Sonuçların Uygulamada Kullanımı

Hemşirelik öğrencilerinin eğitimlerinde akran eğitimi uygulaması ile yürütülen sosyal projelerle öğrencilerin problem çözme, liderlik ve atılganlık becerilerini geliştirerek, yaptığı işten zevk alan, kendilerine güvenen, sorunlara daha kolay çözüm yolları bulabilen öğrenciler yetiştirilmesi sağlanacaktır.

Öneriler:

Hemşirelik öğrencilerinin eğitimlerinde;

- Sosyal projelerle akran eğitimi uygulamasına yer verilmesi,
- Sosyal projeler yaparken öğrencilerin sektörler arası işbirliği ve toplum katılımı çalışmalarına aktif olarak katılmalarının sağlanması,
- Akran eğitimi ile öğrencilerin liderlik edeceği proje sorumluluklarının verilmesi önerilmektedir.

Kaynaklar

- Bandura, A. (1994). *Self-efficacy*. In V.S. Ramachandran (Ed.), *Encyclopedia of human behavior* (4rd ed.). New York: Academic Press.
- BM-Avrupa ve Orta Asya Bölgesi Genç İnsanların Sağlığının Geliştirilmesi ve Korunması Kuruluşlar Arası Grubu Akran Eğitimi Alt Komitesi (Y-PEER) (Ed.). (2004). Akran eğitimi eğitimi eğitimi rehberi. Ankara: Semih Ofset.
- Burnard, P. (1992). Assertiveness. *Nursing Times*, 88(22), 289-295.
- Çağlar, A., Yakut, Ö., & Karadağ, E. (2005). İlköğretim okulu müdürlerinin öğretmenler tarafından algılanan kişilik özellikleri ve liderlik davranışları arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 6(1), 61-80.
- Demirbaş, M., & Yağbasan, R. (2005). Sosyal öğrenme teorisine dayalı öğretim etkinliklerinin, öğrencilerin bilimsel tutumlarının kalıcılığına olan etkisinin incelenmesi. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, XVIII (2), 363-382.
- Demirbaş, M., & Yağbasan, R. (2006). Fen bilgisi öğretiminde sosyal öğrenme teorisine dayalı öğretim etkinliklerinin, öğrencilerin akademik başarılarına olan etkisinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 14(1), 113-128.
- Durmaz, Ş., Kaçar, Z., Can, S., Koca, R., Yeşilova, D., & Tortumluoğlu, G. (2007). Çanakkale Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin problem çözme becerileri ve etkileyen bazı faktörler. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10(4), 63-71.
- Ergün, T. (Ed.). (1981). *Türk kamu yönetiminde önderlik davranışı*. Ankara: Türkiye Amme ve İdare Enstitüsü yayınları.
- Girvin, J. (1996). Leadership and nursing: Part three traditional attitudes and socialization. *Nursing Management*, 3(3), 20-22.
- Güven, M., & Kürüm, D. (2006). Öğrenme stilleri ve eleştirel düşünme arasındaki ilişkiye genel bir bakış. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 75-89.
- Goren, N., & Wright, K. (2006). Peer education as a drug prevention strategy. *Prevention Research Quarterly*, 17, 3-20.
- Hedberg, B., & Larsson, U.S. (2004). Environmental elements affecting the decision-making process in nursing practice. *Journal of Clinical Nursing*, 13(3), 316-24.
- Kahrıman, İ. (2005). Karadeniz Teknik Üniversitesi Trabzon Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin benlik saygıları ve atılganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 9(1), 24-32.
- Kelleci, M., & Gölbaşı, Z. (2004). Bir üniversite hastanesinde çalışan hemşirelerin problem çözme becerilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 8(2), 1-8.
- Kılınç T (1995) Durumsal liderlik anlayışında gelişmeler liderliğe ikameler yaklaşımı, *İ.Ü. İşletme Fakültesi Dergisi*, 24(1), 60-76.
- Kutlu, Y. (2009). Bir grup öğrenci hemşirede atılganlık eğitiminin etkinliği. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 2(3), 3-11.
- Özyazıcıoğlu, N., Aydınoglu, N., & Aytakin, G. (2009). Sağlık yüksekokulu öğrencilerinin empatik ve problem çözme becerilerinin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12(3), 46-53.
- Rathus, S.A. (1973). "30-Item schedule for assessing assertive behavior". *Behavior Therapy*, 4, 398-406.
- Roberts, D. (2008). A systematic review of peer teaching and learning in clinical education. *Journal of Clinical Nursing*, 17(6), 703-716.
- Savaşır, I., & Şahin, N. (Editörler) (1997). *Bilişsel davranışçı teraplilerde değerlendirme: Sık kullanılan ölçekler*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Synoground, G., & Adams, C. (1993). Problem-solving styles of school nurses. *Journal of School Nursing*, 9(3), 9-12.
- Taylor, C. (2000). Clinical problem-solving in nursing: Insights from the literature. *Journal of Advanced Nursing*, 31(4), 842-849.
- Terzioğlu, F., & Taşkın, L. (2008). Kadının toplumsal cinsiyet rolünün liderlik davranışlarına ve hemşirelik mesleğine yansımaları. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12(2), 62-67.
- Temel, F., & Özvarış, Ş.B. (Editörler) (2007). *Sağlığı geliştirme*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı.
- Timmins, F., & McCabe, C. (2005). Nurses' and midwives' assertive behaviour in the workplace. *Journal of Advanced Nursing*, 51(1), 38-45.
- Uyar, G., Kocaman G., Oktay S., Argoan G., & Aban S. (Editörler) (1996). *Hemşirelik hizmetleri yönetimi el kitabı*. İstanbul: Vehbi Koç Vakfı Yayınları.
- Vural, G. (1997). Hemşirelikte liderlik. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 1(1), 15-22.
- Voltan, N. (1980). Rathus Atılganlık Envanteri'nin geçerlik-güvenirlik çalışması. *Psikoloji Dergisi*, 10, 23-25.
- Yurttaş, A., & Yetkin A. (2003) Sağlık yüksekokulu öğrencilerinin empatik becerileri ile problem çözme becerilerinin karşılaştırılması. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 6(1), 1-13.